

УДК 347.12:341.215.2

Семенюк Олександр Сергійович,

здобувач кафедри

права інтелектуальної власності та корпоративного права

Національного університету «Одеська юридична академія»

ІНФОРМАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО ЯК СФЕРА ІСНУВАННЯ І ЗАСТОСУВАННЯ СКЛАДНИХ ОБ'ЄКТІВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Постановка проблеми. Починаючи з середини ХХ ст. й до сьогодення світ перейшов в еру інформатизації, в якому інформація, у тому числі й у вигляді складних об'єктів інтелектуальної власності, її використання й захист стали передумовою будь-якого виробництва, а звідси і шляхом економічно-господарського добробуту будь-якої розвинутої країни.

Саме існування інформаційного суспільства надало широкі можливості для повного і всебічного використання об'єктів інтелектуальної власності, як на міжнародному так і на національному рівнях, які є взаємопов'язаними і взаємодіючими, але існують деякі проблемні питання щодо зазначених об'єктів як складових інформаційного суспільства, що обумовлює актуальність наукового дослідження.

Стан дослідження теми. Питання, пов'язані з дослідженням визначення поняття й ознак інформаційного суспільства, місця та ролі в ньому складних об'єктів інтелектуальної власності досліджували вчені різних галузей знань, утому числі й юристи, зокрема: Басв В.В., Даніл'ян О.В., Ізбаш О.О., Еннан Р.Є. Недопитанський М.І., Рубанець О.М., Цимбалюк В.С. та ін. Проте дані дослідження проведені здебільшого в рамках розгляду інформаційного суспільства загалом. Однак, незважаючи на значну кількість досліджень питань щодо інформаційного суспільства як сфери існування й застосування складних об'єктів інтелектуальної власності, науковий пошук виокремлення їх поняття та ознак не втрачає своєї актуальності, враховуючи стрімкий розвиток економічно-інформаційних відносин та умов ведення бізнесу, які вимагають адекватної реакції з боку держави, в тому числі щодо нормативного визначення зазначених понять.

Метою дослідження є визначення поняття, ознак і сутності інформаційного суспільства як сфери існування й застосування складних об'єктів інтелектуальної власності, з урахуванням норм чинного цивільного та іншого законодавства.

Виклад основного матеріалу. Україна, як і більшість розвинутих країн, стала частиною світового інформаційного суспільства, яке є майже головною умовою успішного та ефективного існування й розвитку економіки в цілому та бізнесу як складової її частини. Сьогодні перед нашою державою стоїть «нове завдання – будівництво інформаційного суспільства, тобто здобуття вищого соціального рівня. Тяжіння України до інформаційного світу – об'єктивний процес та важко навіть припустити, щоб ми лишилися поза сучасними комунікативними потоками, при цьому світу потрібна інформаційна Україна, нам же не обійтися без комунікативного потенціалу світу. Ця теза варта широкого осмислення, її необхідно сприймати як об'єктивну реальність, яка дедалі більше проявлятиметься в усіх сферах нашого життя. Водночас вона привносить і певний дискомфорт, особливо для панівних прошарків суспільства, бо та прозорість, яку містить у собі ідея інформаційності, вимагає радикально іншої стилістики поведінки й управління» [1, с. 45].

Можливо, на сучасному етапі теза про інформаційну Україну виглядає утопічною та ще важко неозброєним оком розгледіти інформаційне наповнення наших реалій. До того ж, не сформовано остаточного визначення поняття «інформаційне суспільство». У літературі по-різному визначається це поняття, але спільним є зв'язок із глобальним процесом інформатизації. Наприклад, родоначальник

комп'ютерної ери Б. Гейтс передусім наголошує на «технологічній складовій: наявність персональних комп'ютерів, під'єднання до мережі Інтернет тощо. Американський соціолог Д. Белл сповідує суто виробничий аспект: поступовий занепад виробництва товарів як основної форми економічної діяльності й заміни його виробництвом послуг, пов'язаних насамперед з охороною здоров'я, освітою, управлінням. Поширеним є також розуміння інформаційного суспільства як відкритої і прозорої соціальної системи» [2, с. 239].

Специфіка образів інформаційного суспільства в свідомості людей полягає в недостатній цивілізаційній, ідеологічній, політичній визначеності місця інформаційної перспективи в розвитку країни. Недостатньо існує розробок у галузі досліджень інформаційного суспільства, а у суспільній свідомості панують стереотипи, що зводять інформаційне суспільство до розвитку інформаційних та телекомунікаційних технологій. Це «своєрідний штамп, що повторюється в усіх без винятку публікаціях та висловлюваннях в ЗМІ. Але на відміну від звичайного стереотипу, що схематизує і догматизує певні риси конкретних суспільних явищ, особливість цього стереотипу полягає в тому, що на його основі схематизують не тільки безпосередній об'єкт, відтворений в стереотипі, – тобто, самі вказані технології, а й технологізують усі системні прояви, перетворюючи політичні, соціальні та культурні процеси управління на ті, які протікають у суспільній свідомості, в справжню арену дії пов'язаних з цими стереотипами уявлень» [3, с. 29].

Усе це свідчить про перехід від стереотипів інформаційних та телекомунікаційних технологій до виникнення технологічної і комунікативної парадигми, що охоплює суспільство як відкриту систему, і розробки нової соціальної парадигми. Вона, «зберігаючи здоровий прагматизм науково-технічних інновацій у розвитку цифрових технологій і засобів зв'язку в Україні, має орієнтуватися на розробку соціальних аспектів використання вже існуючих комп'ютерних систем і мереж та на державну й політичну підтримку розвитку когнітивного освітянського, науково-дослідного потенціалу українського суспільства в напрямку створення все більш досконалих програмних систем із широким спектром виконання ними соціальної функціональності організацій, інституцій, корпоративних структур. Якщо стереотип інформаційних технологій як засобів переробки, зберігання інформації та створення інформаційних продуктів орієнтував на виникнення в суспільстві окремого інформаційного сектору, то соціально-парадигма зорієнтована на розвиток когнітивної операційності програмних систем як основи внутрішньої (управлінські, виробничі функ-

ції) і зовнішньої, оберненої до людини та потреб, соціальної функціональності; відтак вона націлює на створення інформаційного суспільства, що охоплює усі підсистеми та елементи. Якщо технологічна і комунікативна парадигма, акцентуючи увагу на інформації як субстанції нового суспільства, розуміла розвиток інформаційного суспільства як віртуалізацію людської життєдіяльності, то соціально-парадигма акцентує на задоволенні реальних потреб людини (освіти, професійної орієнтації, охорони здоров'я, медицини тощо), на наданні їй реальної допомоги. З точки зору технічної й технологічної вже існують передумови для цього: розробляються мультимедійне та дистанційне навчання, експертні системи професійної орієнтації, створені госпітальні інформаційні системи, телемедицина тощо. Необхідні зрушення в парадигмі мислення» [4, с. 9].

Таким чином, на сьогодні «проблема вивчення та гармонізації інформаційного суспільства набуває надзвичайної ваги, при цьому складовим елементом змісту зазначеного поняття є, у тому числі й складні результати права інтелектуальної власності. Також зв'язок зазначених результатів з інформаційним суспільством поєднаний із загальним впливом та взаємодією інформаційного суспільства та права інтелектуальної власності. З цього приводу слушною є думка про те, що існує принцип двоєдності інформації та матеріального носія, на якому наголошує інформаційне право, застосування якого дозволить врегулювати інформаційні відносини в повному обсязі, при цьому актуальним є питання захисту традиційних виключних прав авторів при їх спілкуванні у соціальній мережі, крім того за доцільним є впровадження етичних норм в інформаційних мережах» [5, с. 81].

В Україні є правові засади інформатизації, які визначені нормативними актами різної юридичної сили. Так, діє Закон «Про інформацію» та інші законодавчі акти з питань визначення, використання і захисту інформації, підписано ряд Указів Президента України щодо інформаційного суспільства. В Україні з 2003 року почав працювати єдиний веб-портал Кабінету Міністрів України – введено в дію першу лінію «електронного уряду». Також в Україні створений Інформаційно-аналітичний центр, який є робочим органом Ради національної безпеки і оборони України [6]. Закон України «Про інформацію» регулює відносини щодо створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони, захисту інформації та містить деякі дефініції стосовно зазначених положень. На думку автора доречно доповнити ст. 1 зазначеного Закону поняттям інформаційного суспільства як певного соціально-правового суспільства, що за допомогою мас-медійних засобів (технологій інформаційного

суспільства) на підставі програмування та планування визначає і реалізує пріоритетні економічні потреби держави.

У 2007 році Верховною Радою України було прийнято Закон України № 537-У [7], яким було затверджено основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки (далі – Основні засади розвитку ІС в Україні), відповідно до яких одним із пріоритетів України відзначається «прагнення побудувати орієнтоване на інтереси людей, відкрите для всіх і спрямоване на розвиток інформаційного суспільства, в якому кожний міг би створювати і накопичувати інформацію та знання, мати до них вільний доступ, користуватися і обмінюватися ними, щоб дати змогу кожній людині повною мірою реалізувати свій потенціал, сприяючи суспільному і особистому розвитку та підвищуючи якість життя». Перспективи формування інформаційного суспільства, як зазначає О.В. Данілач, полягають у «створенні не лише розвиненого інформаційного середовища, а й мають реалізовуватися шляхом створення напрямів оптимізації розвитку інформаційного суспільства, серед яких виокремлює політико-правовий напрям» [8, с. 15]. Таким чином, можливо підтримати позицію вчених, які виокремлюють інформаційне право в системі права України, яке має «свої власні інститути – інститут масової інформації, інститут документованої інформації, інститути інформації обмеженого доступу, тощо» [9, с. 177].

У літературі слушно зазначається, що «суспільні трансформації з індустріального суспільства в інформаційне полягають у переході до виробництва і використання інформації та теоретичних знань як основних товарів та сприйняття їх як вищих цінностей і, відповідно, формування нової соціальної структури суспільства, нових моделей управління» [10, с. 386]. Відповідно, «основними ціннісними пріоритетами ІС визнаються можливість вільних комунікацій та використання інформаційно-комунікаційних технологій» [11, с. 341] (надалі – ІКТ), «функціонування мережевої економіки» [12, с. 22], «популяризації освіти, актуалізації інтелекту, розвитку знань і технологій» [13, с. 33] (надалі – ІТ).

Безперечним є вплив міжнародного світового процесу інформатизації на національні, при цьому «належне інформаційне забезпечення стає нагальною вимогою часу, адже саме інформація разом з наукою та інтелектом людини, продукуючими нові знання, починають поступово змінювати устої сучасного суспільства, надають йому ознак суспільства нового типу-інформаційного» [14, с. 37]. Звідси вбачається взаємозв'язок та взаємовплив інтелектуальної власності та інформації. Так, на сьогодні вже визначилися «світові моделі розви-

тку інформаційного суспільства – європейська, латиноамериканська, азіатська. Усе це зумовлює вивчення природи, якісних характеристик і особливо динаміки інформаційного суспільства (надалі – ІС) як об'єкта наукового дослідження» [15, с. 113]. Але представляється, що в майбутньому можливо поглинання і тісна взаємодія зазначених моделей, їх поєднання і симбіоз, на підставі чого виникає міжнародне інформаційне право з відповідними відносинами. Доречною з цього приводу є думка Р.Є. Еннана, який зазначає, що міжнародно-правові інформаційні відносини – врегульовані нормами міжнародного права міждержавні відносини в інформаційній сфері, пов'язані з обігом інформаційних ресурсів в ході міжнародного співробітництва, а також транскордонної передачею інформаційних ресурсів іншими суб'єктами, ніж держава. Виходячи з цього предметом міжнародного інформаційного права є інформаційна сфера, а об'єктом – міжнародно-правові інформаційні відносини. Міжнародне інформаційне право – система норм міжнародного права, яка регулює міжнародно-правові відносини, здійснювані в інформаційній сфері. Міжнародне інформаційне право є комплексною галуззю міжнародного права, до складу якої входять правові норми і інститути базових і суміжних галузей міжнародного права, об'єднані загальним предметом правового регулювання – міжнародно-правовими інформаційними відносинами. Також вчений зазначає, що «існуюча сукупність спеціальних міжнародно-правових норм в інформаційній сфері складається з двох складових частин, зумовлені специфікою видів інформаційних відносин – інформаційних, пов'язаних з внутрішнім змістом (контентом), а також інформаційно-інфраструктурних, що забезпечують обіг (комунікацію) інформаційних ресурсів» [16, с. 662]. До зазначених ресурсів відносяться й складні результати інтелектуальної власності.

ІС – багатоаспектне поняття, що допускає можливість багатьох визначень, понять, категорій. Так, зазначається, що «ІС – об'єктивно зумовлений ступінь розвитку людства, на якому електронні інформаційні ресурси визнаються найбільш значущими ресурсами, виробництво та споживання яких є найважливішим видом суспільної діяльності. Виходячи з цього, виділяються такі основні ознаки ІС як: формування та функціонування інформаційної економіки» [17, с. 152]; високий рівень інформаційних потреб членів суспільства та спроможність їх задоволення для основної маси населення; високий рівень інформаційної культури; вільний доступ кожного члена суспільства до інформації, окрім ситуацій,

пов'язаних із безпекою особистості, суспільних груп та всього суспільства.

Матеріально-технічною основою формування зазначених ознак суспільства є технології інформаційного суспільства (надалі – ТІС) (Інтернет, мобільна телефонія, супутниковий зв'язок, інформаційні та комунікаційні системи та технології). У сучасному світі ТІС відіграють роль універсального та багатофункціонального інструменту розвитку держави і суспільства. ТІС прямо чи опосередковано застосовуються в усіх сферах діяльності. Складні об'єкти інтелектуальної власності є певними самостійними технологіями (елементами, яким потім притаманний матеріально-грошовий вираз) інформаційного суспільства за допомогою яких воно розвивається й удосконалюється.

Сучасний період України пов'язаний з «пошуком стійкого руху до інформаційного суспільства, до початку постіндустріальної цивілізації і проблема цінностей сьогодні стає головною в пошуках нових стратегій цивілізаційного процесу для України. Сценарій цього руху передбачає вироблення нової стратегії реформ, що сьогодні й відбувається» [18, с. 86].

Можливості трансформації, мабуть, лежать більше в площині внутрішнього розвитку нашого суспільства. Тому сьогодні важливо виявити точки прояву нових цінностей, які можуть змінити колишню стратегію розвитку соціуму. Для цього необхідні не лише політичні умови, а й належне правове забезпечення розвитку інформаційного суспільства та в цій площині намітився певний прогрес, так в 1998 року було зроблено один з важливих кроків: прийнято Закон України «Про Національну програму інформатизації», зміни й доповнення до якого внесено 2016 року. Було визнано, що загальна ситуація в галузі інформатизації не може бути визнана задовільною, і не лише через кризові явища в економіці, але ще й тому, що рівень інформатизації українського суспільства порівняно з країнами Заходу становить лише 2 – 2,5 %. Відзначено також технічне відставання телекомунікаційних систем, мереж передачі даних тощо [19]. Згаданий Закон визначив шляхи національної програми інформатизації, а також стратегію розв'язання проблеми забезпечення інформаційних потреб та інформаційної підтримки соціально-економічної, екологічної, науково-технічної, оборонної, національно-культурної та іншої діяльності у сферах загальнодержав-

ного значення. Національна програма включає: Концепцію Національної програми інформатизації; сукупність державних програм з інформатизації; галузеві програми та проекти інформатизації; регіональні програми і проекти інформатизації; програми та проекти інформатизації органів місцевого самоврядування.

Висновки. На підставі вищезазначеного можливо зробити наступні висновки:

- У зв'язку із стрімким сучасним розвитком глобального процесу інформатизації в Україні стрімко поширюються і впроваджуються інформаційно-правові відносини, об'єктом яких, у тому числі є складні об'єкти інтелектуальної власності;

- Складні результати інтелектуальної власності в процесі своєї реалізації в сфері інформаційних технологій приймають грошову-матеріальну форму, що характеризує їх як результати комерціалізації економічних відносин через призму цивільного регулювання (підгрунтя);

- Перспективи розвитку складних результатів інтелектуальної власності можливо поділити на дві групи – загальні та спеціальні, до загальних слід віднести державне регулювання зазначених об'єктів, з відповідними напрямками державної політики і правовим полем; визначенням і характеристикою інформаційного суспільства як форми, простору і території їх застосування, обігу і реалізації, за умов належного технологічного стану; а до спеціальних розміщення складних результатів інтелектуальної власності у спосіб передбачений законодавством, у тому числі у мережі Інтернет у вигляді, доступному для публічного та іншого споживання на підставі цивільно-правових угод за умови паперової, електронної та інших форм;

- Вважається за доцільне доповнити ст. 1 Закону України «Про інформацію» поняттям інформаційного суспільства як певного соціально-правового суспільства, що за допомогою мас-медійних засобів (технологій інформаційного суспільства) на підставі програмування та планування визначає і реалізує пріоритетні економічні потреби держави;

- Матеріально-технічною основою формування інформаційного суспільства є його технології (Інтернет, мобільна телефонія, супутниковий зв'язок, інформаційні та комунікаційні системи та технології), при цьому складні об'єкти інтелектуальної власності є певними самостійними технологіями (елементами, чинниками) інформаційного суспільства за допомогою яких воно розвивається, реалізується й удосконалюється.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Недопитанський М. Україна інформаційна: утопія чи реальність / М. Недопитанський // Віче. – 2003. – № 2 (131). – С. 44-51.
2. Лолл Д. Мас-медіа, комунікація, культура: глобальний підхід. / Д. Лолл – К., 2002. – 264 с.
3. Рубанець О. М. Інформаційне суспільство: від технологічної й комунікативної парадигми до соцієнтальної / О. М. Рубанець // Практична філософія. – 2003. – № 3. – С. 28-34.
4. Гамрецький І. Гармонізація інформаційного суспільства у світлі сучасних освітніх концепцій / І. Гамрецький // Рідна школа. – 2006. – № 3. – С. 8-10.
5. Избаш О. О. Взаимосвязь интеллектуального права и информационного права / Правове регулювання суспільних відносин в умовах демократизації Української держави: тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції. / О. О. Избаш. – м. Запоріжжя, 3-4 жовтня 2014 р. / За заг. ред. Т.О. Коломоєць. – Запоріжжя: ЗНУ, 2014. – С. 81-83.
6. Про Інформаційно-аналітичний центр: Указ Президента України від 12 квітня 2014 р. // Офіційний вісник України. – 2014. – № 33. – Ст. 878.
7. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 р.: Закон України від 9 січня 2007 року № 537-У // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 12. – Ст. 511.
8. Даніліян О.В. Інформаційне суспільство та перспективи його розвитку в Україні (соціально-філософський аналіз): Автореф. дис... канд. філос. наук: 09.00.03: Харк. ун-т повітр. сил ім. І. Кожедуба. / О. В. Даніліян – Х., 2006. – 19 с.
9. Інформаційне право (основи теорії і практики): монографія / В. С. Цимбалюк, НДЦ правової інформатики Акад. прав. наук України. / В. С. Цимбалюк – К.: «Освіта України», 2010. – 388 с.
10. Социология: Энциклопедия / Сост. А. А. Грицанов, В. Л. Абушенко, Г. М. Евелькин, Г. Н. Соколова, О. В. Терещенко. – Мн.: Книжный дом, 2003. – 1312 с.
11. Словарь иностранных слов под общей редакцией И. В. Лехина и проф. Ф. Н. Петрова. – М.: Государственное издательство иностранных и национальных словарей, 1954. – 853 с.
12. Мануель Кастельс та Пекка Хіманен. Інформаційне суспільство та держава добробуту. Фінська модель. Пер. з англ. – К.: Ваклер, 2006. – 256 с.
13. Тоффлер Э. Третья волна: Пер. с англ. / Э. Тоффлер. – М.: АСТ, 2004. – 781 с.
14. Марчук Л. П. сучасна інформатизація суспільства та її вплив на інноваційні процеси / Л. П. Марчук // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – 2012. – № 1. – С. 37-44.
15. Винарик Л. С., Берсуцкий Я. Г., Щедрин А.Н. Информационная культура в современном обществе: Учеб. пособие. – Донецк: Институт экономики промышленности / Л. С. Винарик, Я. Г. Берсуцкий, А. Н. Щедрин. – ДИЗХП, 2003. – 322 с.
16. Еннан Р.С. Формування міжнародного інформаційного права / Правове життя сучасної України: матер. Міжнар. наук. – практ. конф. (16-17 травня 2013 р.) Т. 2 / відп. за випуск д.ю.н. В.М. Дрьомін; / Р. С. Еннан. – Націон. Ун-т «Одеська юридична академія». Одеса: Фенікс, 2013. – С. 661-663.
17. Басв В.В. Розуміння нової парадигми електронного врятування на місцевому рівні // Зб. наук. праць УАДУ при Президентові України / За заг. ред. В. І. Лугового, В. М. Князева. / В. В. Басв – К.: Вид-во УАДУ. 2003 – Вип. 1. – С. 151-158.
18. Семенюк О.С. Перспективи розвитку інформаційного суспільства в Україні / Політико-правові реформи та становлення громадянського суспільства в Україні: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Херсон, 9-10 жовтня 2015 р. / О. С. Семенюк – Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2015. – С. 85-89.
19. Про Національну програму інформатизації: Закон України від 04 лютого 1998 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 27-28. – Ст. 182.

Семенюк Олександр Сергійович**ІНФОРМАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО ЯК СФЕРА ІСНУВАННЯ І ЗАСТОСУВАННЯ СКЛАДНИХ ОБ'ЄКТІВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ**

У статті здійснений аналіз визначення понятійно-правових засад інформаційного суспільства як сфери існування і застосування складних об'єктів інтелектуальної власності, з окресленням основних їх чинників, а також формулюванні висновків і пропозицій, спрямованих на вдосконалення цивільного законодавства щодо зазначеної тематики.

Ключові слова: інформаційне суспільство, складні об'єкти інтелектуальної власності, цивільне законодавство, інформація, інформатизація суспільства.

Семенюк Александр Сергеевич**ИНФОРМАЦИОННОЕ ОБЩЕСТВО КАК СФЕРА СУЩЕСТВОВАНИЯ И ПРИМЕНЕНИЯ СЛОЖНЫХ ОБЪЕКТОВ ИНТЕЛЕКТУАЛЬНОЙ СОБСТВЕННОСТИ**

В статье осуществлен анализ определения понятийно-правовых основ информационного общества как сферы существования и применения сложных объектов интеллектуальной собственности, с описанием основных их факторов, а также сформулированы выводы и предложения, направленные на совершенствование гражданского законодательства по указанной тематике.

Ключевые слова: информационное общество, сложные объекты интеллектуальной собственности, гражданское законодательство, информация, информатизация общества.

Semenyuk Alexander**INFORMATION SOCIETY AS A SCIENCE OF EXISTENCE AND APPLICATION OF COMPLEX INTELLECTUAL PROPERTY OBJECTS**

The article analyzes the definition of the conceptual and legal foundations of the information society as areas of existence and application of complex objects of intellectual property, outlining their main factors, as well as formulating conclusions and proposals aimed at improving the civil law in relation to the mentioned topic.

Key words: information society, complex objects of intellectual property, civil law, information, informatization of society.